ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՈՂԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Հայաստանում Ռազմավարական էկոլոգիական գնահատման գործնական կիրառման (մեկտեղում և նախնական վերլուծություն) և նախնական խորհրդատվական հանդիպման ուսուցողական աշխատաժողով

09 – 10 մարտ, 2016 Երևան, Անի Պլազա հյուրանոց

Հայաստանում գրանցվել է քայքայված հողերի 640 հատված՝ 7530 հա ընդհանուր տարածքով, որից 3780-ը մինչև քայքայումը հանդիսանում էին գյուղատնտեսական հողատարածքներ: Ընդհանուր առմամբ, հանրապետության 81.9%-ը կամ 24.353 կմ² ենթարկված է տարբեր աստիճանի անապատացման: Հարկ է նշել, որ հանրապետության հողերի 50%-ը էրոզացված է, մոտ 60%-ում արտահայտված են սողանքային և սելավային երևույթները, 40%-ը քարքարոտ տարածքներ են, աղակալած հողերը կազմում են մոտ 30.0 հազ.հա, տեխնածին աղտոտված հողերը՝ 90 հազ.-ից ավելի:

Բնահողային գոտիները և հողատիպերը*

Գոտիները	Մարզերը	Հողերի տիպերը	Տարածքը		Բարձրությունը ծ.մ. (մ)
			Հազ.հա	%	
Կիսաանապատային	Արագածոտն, Արարատ, Արմավիր, Կոտայք, Երևան	1.Կիսաանապատային գորշ 2.Ոռոգելի մարգագետնային գորշ 3.Պալեոհիդրոմորֆ կապակցված ալկալիացած 4.Աղուտ-ալկալի	152 53 2 29	5.8 2.0 0.1 1.1	850-1250
		Ընդամենը	236	9.0	
Չոր տափաստանային	Արագածոտն, Արարատ, Կոտայք, Սյունիք, Վայոց Ձոր	Շագանակագույն	242	9.2	1250-1900
Տափաստանային	Արագածոտն, Արարատ, Գեղարքունիք, Լոռի, Կոտայք, Սյունիք, Վայոց Ձոր, Շիրակ	Սևահող Մարգագետնա-սևահողային Գետահովտա-դարավանդային Հողագրունտներ	718 13 48 18	27.4 0.5 1.8 0.7	1300-2450
		Ընդամենը	797	30.4	
Անտառային	Արագածոտն, Արարատ, Գեղարքունիք, Լոռի, Կոտայք, Սյունիք, Վայոց Ձոր, Տավուշ	Անտառային գորշ Ճմակարբոնատային Դարչնագույն	133 15 564	5.2 0.6 21.6	500-2400
		Ընդամենը	712	27.4	
Լեռնա-մարգագետնային	Արագածոտն, Արարատ, Գեղարքունիք, Լոռի, Կոտայք, Սյունիք, Վայոց Ձոր, Տավուշ	Լեռնամարգագետնային Մարգագետնա-տափաստանային	346 283	13.2 10.8	2200-4000
		Ընդամենը	629	24.0	
Ընդամենը			**2616**	**100**	

**** 358.3 հազար հա՝ արմատական ապարների ելքեր են, ավազներ, ջրեր, ճանապարհներ և շինություններ:***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԼԱՆԴՇԱՖՏԱՅԻՆ ԳՈՏԻՆԵՐԸ

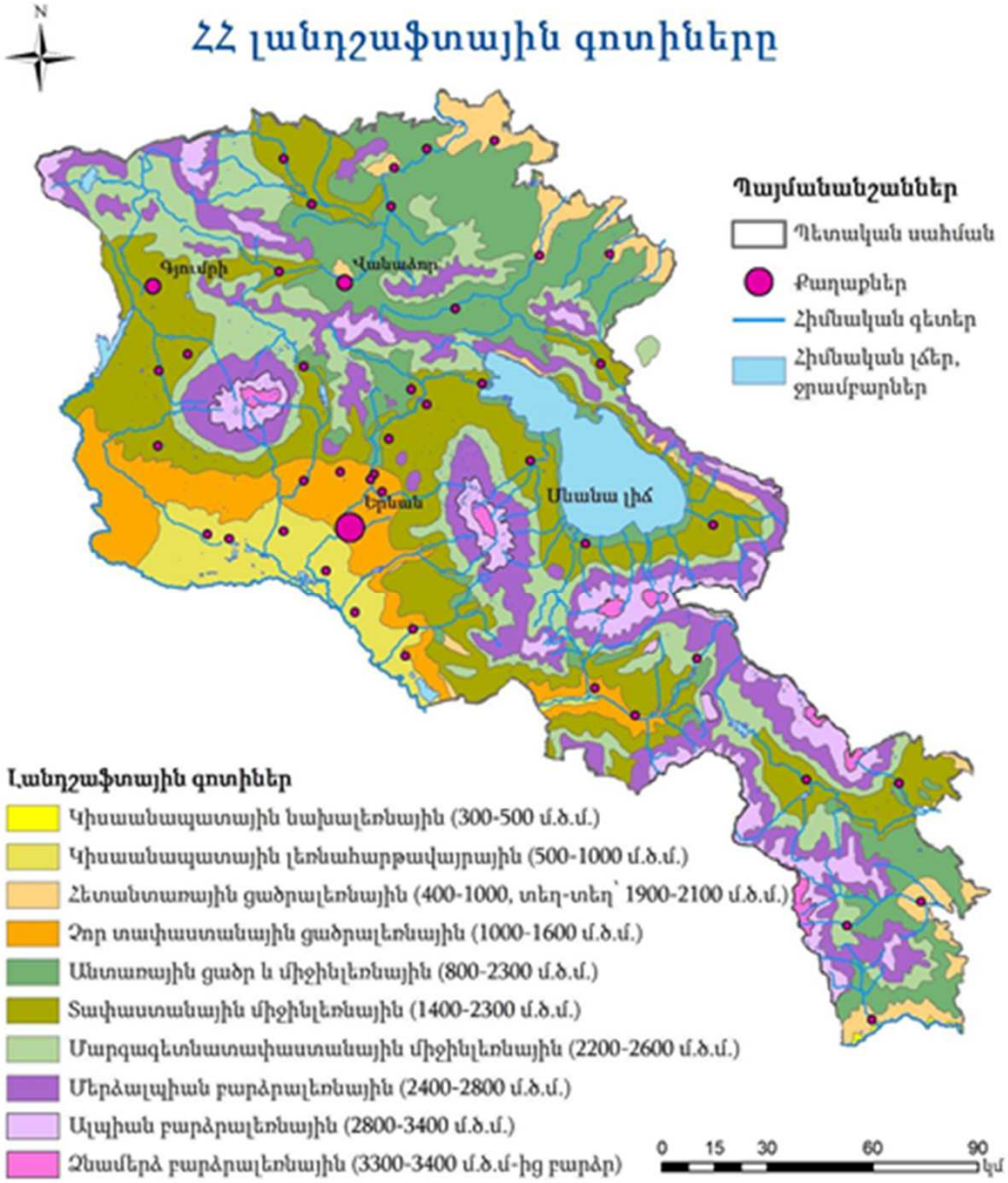

Հայաստանի հողային ռեսուրսները, հազ. հա

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	%
Ընդհանուր հողային տարածքը, այդ թվում՝	2974.3	2974.3	2974.3	2974.3	2974.3	2974.3	2974.3	2974.3	2974.3	2974.3	2974.3	100
գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	2135.3	2129.6	2122.1	2121.2	2120.3	2100.9	2076.9	2052.4	2051.0	2049.4	2045.7	68.8
բնակավայրերի հողեր	133.9	150.5	151.0	151.2	151.6	152.0	152.2	151.6	151.7	151.8	151.8	5.1
արդյունաբերության, ընդերքօգտագործման և այլ արտադրական նշանակության հողեր	20.9	28.1	28.2	29.2	29.4	31.8	33.0	33.6	34.9	36.4	36.5	1.2
էներգետիկայի, կապի, տրանսպորտի, կոմունալ ենթակառուցվածքների օբյեկտների հողեր	9.1	11.9	12.1	12.2	12.4	12.5	12.8	12.5	12.6	12.6	12.6	0.4
հատուկ պահպանվող տարածքների հողեր	187.8	220.6	229.3	229.7	229.9	249.4	298.0	331.9	331.7	331.7	335.4	11.3
հատուկ նշանակության հողեր	29.5	31.6	31.7	31.7	31.7	31.6	31.7	31.6	31.6	31.6	31.6	1.1
անտառային հողեր	398.0	373.0	370.6	369.8	369.8	369.1	343.1	334.2	334.3	334.3	334.2	11.2
ջրային հողեր	22.1	28.3	28.6	28.6	28.6	26.4	26.0	25.9	25.9	25.9	25.9	0.9
պահուստային հողեր	37.7	0.7	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.0

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀՈՂԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՍՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Հայաստանի հողերի դեգրադացմանը նպաստող կարևոր մարդածին գործոններից է հողերի աղտոտումը, որի հիմնական աղբյուրներն են՝

- հանքարդյունաբերությունը,
- էներգետիկան,
- գյուղատնտեսության քիմիացումը,
- քիմիական արդյունաբերությունը,
- ավտոտրանսպորտը:

Ծանր մետաղների պարունակությունը և կուտակման դինամիկան տեխնածին աղտոտված հողերում (0-20սմ)

Աղտոտվածության աստիճանը	1980				1985				2005				2015			
	Cu	Pb	Mo	Zn	Cu	Pb	Mo	Zn	Cu	Pb	Mo	Zn	Cu	Pb	Mo	Zn
Խիստ	2436	1094	80	1216	2465	1108	86	1398	2497	1130	89	1400	2411	1143.2	93.2	1436
Միջին	213	179.8	5.7	728	217	184	6.4	765	221.6	187	7.2	724	224.5	190	7.7	796
Թույլ	90.4	31.8	2.3	96.2	92	33.5	2.4	96.4	93	34.5	2.4	90	93.8	32.6	2.6	94
Չաղտոտված	72	30.5	2.4	65.1	67.2	27.9	2.1	66.3	65.1	316	2.2	70	72.4	31	2.1	72

ԸՆԴԵՐՔՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ

ՀՀ օգտակար հանածոների պաշարների պետական հաշվեկշռում հաշվառված է 54 տեսակի հաստատված պաշարներով պինդ օգտակար հանածոների ավելի քան 670 հանքավայր, այդ թվում՝ 7 պղնձամոլիբդենային, 4 պղնձի, 14 ոսկու և ոսկի-բազմամետաղային, 2 բազմամետաղային, 2 երկաթահանքային և 1 ալյումինահանքային հանքավայր:

Բացի գնահատված և Պետական հաշվեկշռում գրանցված հանքավայրերից, ՀՀ տարածքում հայտնաբերված են տարբեր մետաղների 115 երևակումներ:

Հայաստանն ունի ոչ մետաղական օգտակար հանածոների զգալի պաշարներ, մասնավորապես՝ տուֆեր, տրավերտիններ, բազալտներ, գրանիտներ, պեռլիտներ, պեմզաներ, ցեոլիտներ, բենտոնիտներ, այլ գունագեղ, շինարարական քարեր, հանքային կլանիչներ: Հանրապետության հիմնական հանքագործական շրջաններն են Սյունիքը և Լոռին:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ, ԸՆԴԵՐՔՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ և ԱՅԼ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀՈՂԱՅԻՆ ՖՈՆԴԻ ԱՌԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ և ԲԱՇԽՈՒՄԸ*

	Ընդամենը հողեր	արդյունաբերության, ընդերքօգտագործման և այլ արտադրական նշանակության հողեր	ընդերքօգտագործման հողեր
2014			
Արագածոտն	275632.1	2444.7	849.1
Արարատ	209003.0	3037.6	305.8
Արմավիր	124210.9	2874.9	656.5
Գեղարքունիք	534916.8	3670.1	1271.3
Լոռի	379864.5	3718.9	677.2
Կոտայք	208552.9	3423.2	681.9
Շիրակ	268027.0	3894.6	1690.1
Սյունիք	450541.8	7053.5	5220.6
Վայոց Ձոր	230783.0	1998.3	1635.0
Տավուշ	270399.0	1153.5	347.3
Երևան	22328.0	3114.1	132.2
Ընդամենը	2974259.4	36383.3	13466.9
2015			
Արագածոտն	275632.1	2444.6	849.1
Արարատ	209003.2	3037.5	305.8
Արմավիր	124211.4	2877.8	656.5
Գեղարքունիք	534916.8	3675.0	1271.3
Լոռի	379864.5	3937.9	739.7
Կոտայք	208553.2	3426.1	684.2
Շիրակ	268027.0	3889.4	1691.1
Սյունիք	450541.8	7059.0	5220.6
Վայոց Ձոր	230783.0	2000.8	1635.0
Տավուշ	270399.0	1154.2	347.2
Երևան	22328.1	3114.2	132.2
Ընդամենը	2974259.4	36616.6	13532.7

Միայն 2013-2015թթ-ին ընդերքօգտագործման հողերն ավելացել են 17%-ով:

- Հանրապետությունում գործող միայն մետաղական հանքավայրերի մակերեսը կազմում է մոտ 4700 հա: Երկրաբանահետախուզական աշխատանքների նպատակով հատկացված է ավելի քան 250 հազ.հա մակերեսով հողատարածք:

- Հանրապետությունում առկա են 22 գործող և կոնսերվացված պոչամբարներ, որոնց գումարային ծավալային տարողունակությունը կազմում է մոտ 600 մլն. մ^3, իսկ զբաղեցրած մակերեսը՝ ավելի քան 700 հա (այդ թվում՝ Թեղուտի հանքի պոչամբարը): ՀՀ բոլոր պոչամբարների պոչերը թաց տեսակի են, իսկ պոչամբարների մեծամասնությունը նախագծվել և կառուցվել է ԽՍՀՄ տարիներին՝ չունենալով ջրի փակ շրջանառություն և չպարունակելով պոչերի անվտանգ պահպանման նորագույն տեխնոլոգիաներ (ջրամերժ թաղանթապատում, գազահեռացում և այլն):

- Հողերի աղտոտման տեխնածին աղբյուրների (Ալավերդու լեռնամետալուրգիական գործարան, Ագարակի հարստացուցիչ ֆաբրիկա) հարակից տարածքներում ձևավորվել են տեխնածին անապատներ (ընդհանուր մակերեսով՝ 200-250 հա):

- Շրջակա միջավայր արտանետված տեխնածին աղտոտիչները բացասաբար են անդրադառնում հողերի ագրոքիմիական, ֆիզիկաքիմիական, ֆիզիկական ցուցանիշների վրա:

- Տեխնածին աղտոտված հողերում հումուսի պարունակությունը հողի վերին շերտում (0-20սմ) ստուգիչի նկատմամբ նվազել է 2.5-3.8, կալցիումը՝ 2.8-2.3, մագնեզիումը՝ 2.0-2.8, նատրիումը՝ 1.3-1.5 անգամ: Ընդհանուր և շարժուն ազոտը նվազել է՝ 1.6-1.9 և 2.8-2.4, ֆոսֆորը՝ 1.6-2.7 և 1.4-3.2, կալիումը՝ 1.4-1.2 և 1.5-1.9 անգամ:

ԵՐԱՇՏՆԵՐ

- Հայաստանի տարածքի 7233 կմ^2 (24.3 %) գտնվում է անապատացման ռիսկի գոտում, 14519 կմ^2 (48.8 %) տարածքը (Լոռու և Տավուշի մարզերում) անապատացվում է, միայն տարածքի 6742 կմ2 (22.6 %)-ի վրա առայժմ անապատացման պրոցեսներն արտահայտված չեն:

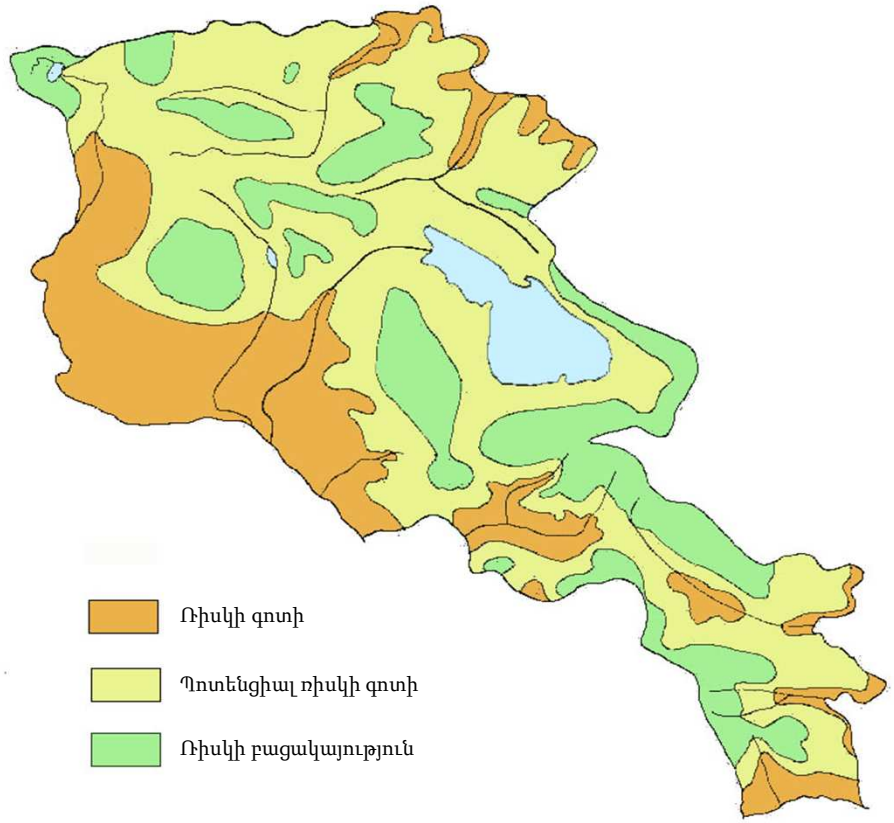

Նկար 3: Անապատացման ռիսկի գոտին Հայաստանում

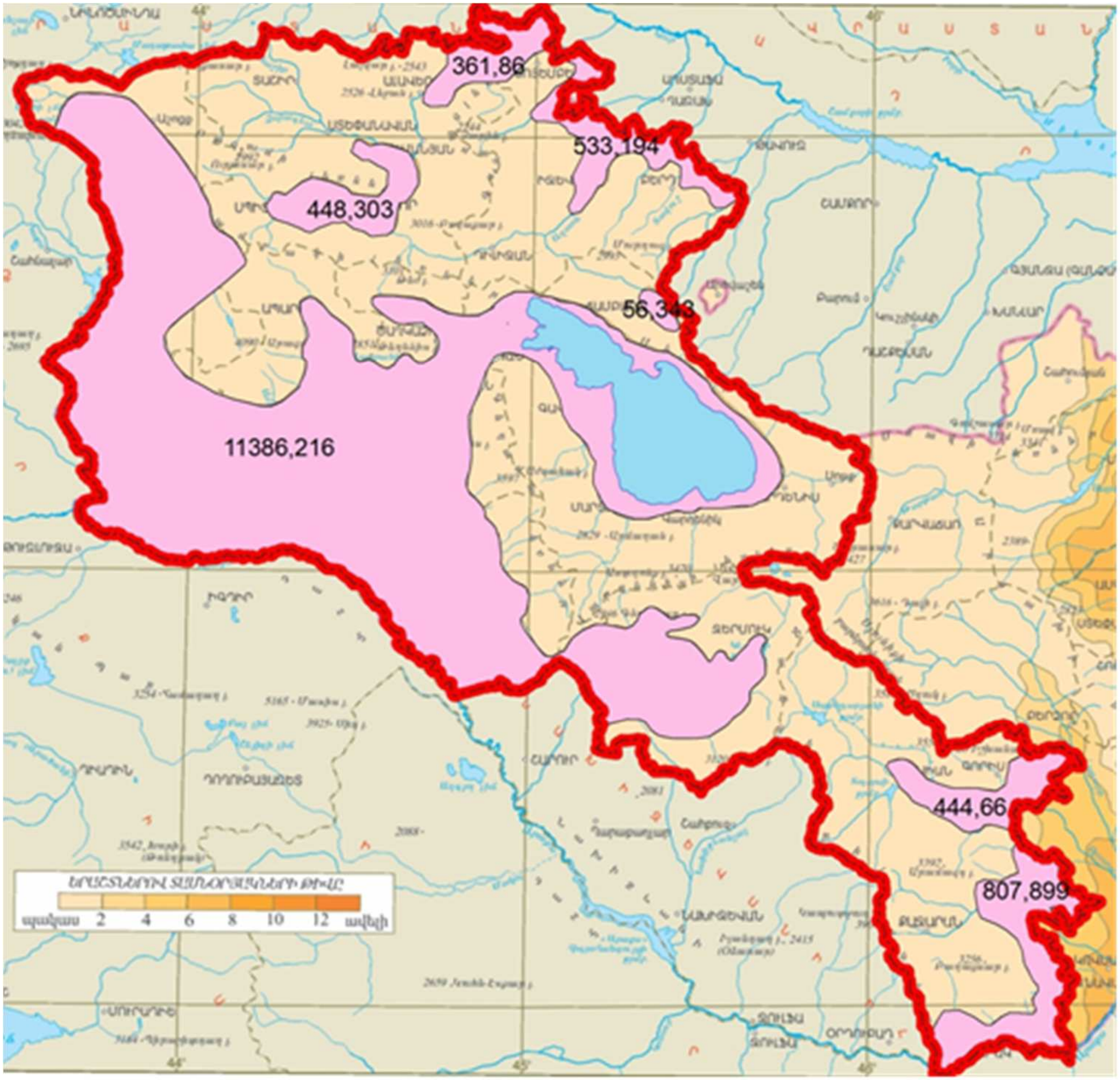
361,86
533,194
448,303
56,343
11386,216
444,66
807,899

ՍՈՂԱՆՔՆԵՐ

Հայաստանում սողանքների ակտիվացման հիմնական պատճառներ են՝

- Ջրերի կառավարման և ոռոգման աշխատանքների ոչ ճիշտ կազմակերպումը,
- Անտառհատումները:

Հայաստանում սողանքների տարածման հիմնական շրջաններն են՝

- Եղեգիս, Ազատ և Վեդի գետերի հովիտները,
- Սևանա լճի հյուսիս-արևելյան ափը,
- Իջևան քաղաքի շրջակայքը
- և հանրապետության այլ վայրեր:

Սողանքային երևույթները ընդգրկում են շուրջ 1216 կմ^2 մակերես (հանրապետության տարածքի շուրջ 4.1 %), սակայն համաձայն Ճապոնիայի միջազգային համագործակցության գործակալության (ՃՄՀԳ) ուսումնասիրությունների ՀՀ բնակչության 15%-ը (մոտ 470,000 մարդ) ապրում է սողանքավտանգ տարածքներում, իսկ սողանքային աղետի կառավարմանն ուղղված ՃՄՀԳ հետազոտության (2004-2006թթ.) արդյունքում հաշվառվել է 2,504 սողանք, զբաղեցնելով հանրապետության տարածքի 8%-ը:

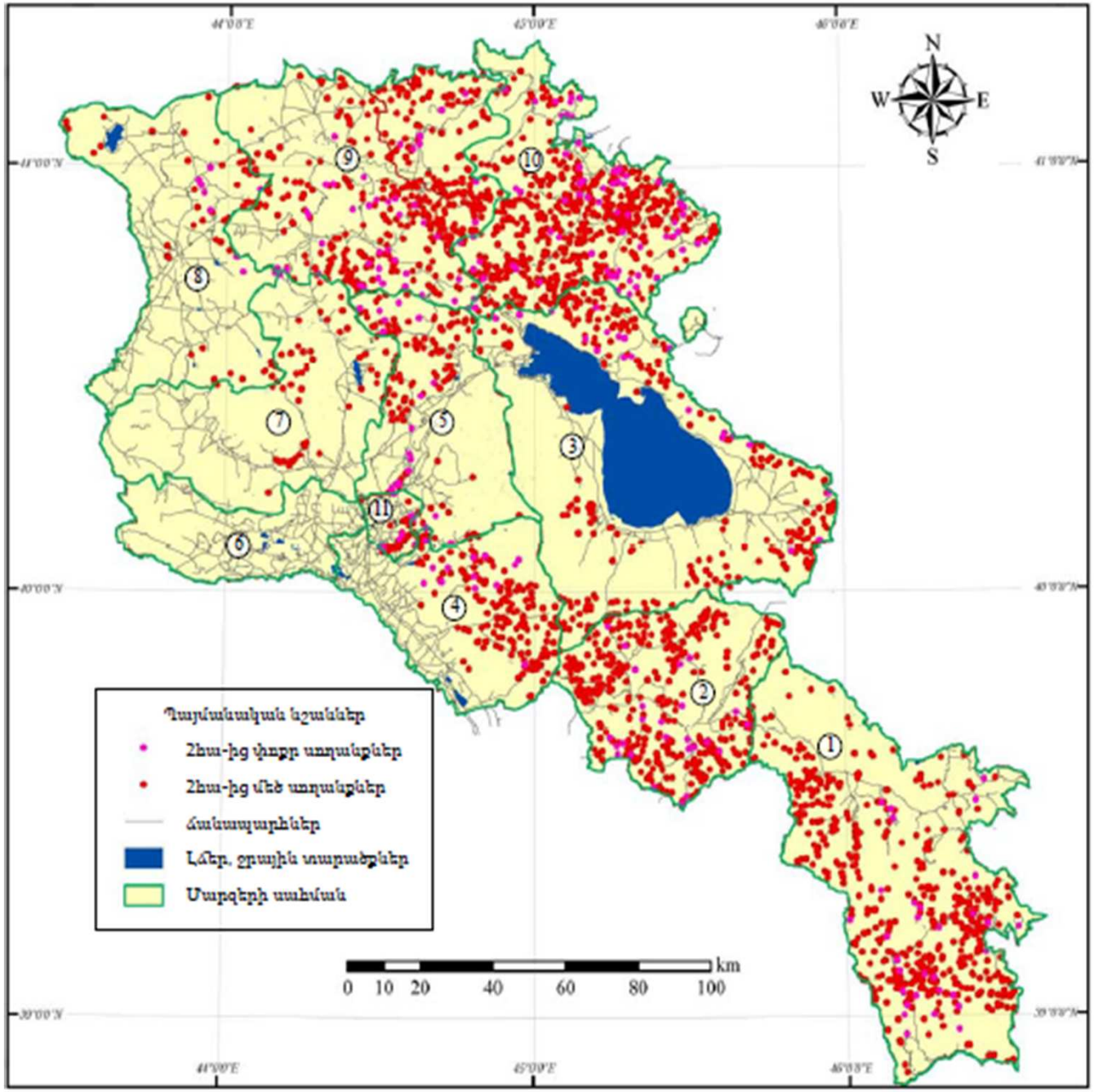
N
W
E
S
Պայմանական նշաններ
2հա-ից փոքր սողանքներ
2հա-ից մեծ սողանքներ
Ճանապարհներ
Լճեր, շրջային տարածքներ
Մարզերի սահման
km
0 10 20 40 60 80 100
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

ՀՀ սողանքային երևույթների տարածումն ըստ մարզերի

Մարզ	Տարածքի մակերես, կմ²	Սողանքների թիվը	Սողանքների ընդհանուր մակերեսը, կմ²	Սողանքների հարաբերական մակերեսը, %
Արագածոտն	2763.4	19	75.5	3
Արմավիր	1191.6	0	0.0	0
Երևան	222.3	152	13.0	6
Կոտայք	2034.0	110	77.8	4
Տավուշ	2740.7	151	210.6	8
Շիրակ	2682.6	23	20.6	1
Արարատ	2090.2	142	143.9	7
Գեղարքունիք	5369.6	126	202.8	4
Լոռի	3852.0	217	234.8	6
Սյունիք	4492.2	289	246.7	5
Վայոց Ձոր	2287.9	184	242.4	11

Սելավներ

- Հայաստանում սելավներն ինտենսիվ արտահայտված են միջին բարձրության լեռնային գոտում, որը զբաղեցնում է հանրապետության տարածքի կեսից ավելին:

- Սելավների ակտիվացումը պայմանավորված է թեք լանջերին մերկացած և հողմնահարված նյութի առկայությամբ և առատ մթնոլորտային տեղումներով:

- Սելավներից պարբերաբար տուժում են Երևանը, Վանաձորը, Գյումրին, Կապանը, Գորիսը, Ալավերդին և մի շարք այլ բնակավայրեր, գյուղական համայնքներ, երկաթուղիներ և ավտոճանապարհներ:

Սելավներ շրջաններն ըստ մարզերի

Մարզ	Տարածքի մակերես, կմ²	Սելավաբեր շրջանների թիվը	Սելավաբեր շրջանների մակերեսը, կմ²	Սելավների հարաբերական մակերեսը, %
Արագածոտն	2763.37	8	1441.3	52
Արմավիր	1191.6	0	0.0	0
Երևան	222.3	0	0.0	0
Կոտայք	2034.0	7	867.3	43
Տավուշ	2740.7	8	2147.0	78
Շիրակ	2682.6	8	1102.3	41
Արարատ	2090.2	6	1033.6	49
Գեղարքունիք	5369.6	10	1551.4	29
Լոռի	3852.0	17	2494.6	65
Սյունիք	4492.2	13	3153.9	70
Վայոց Ձոր	2287.9	10	2277.3	100

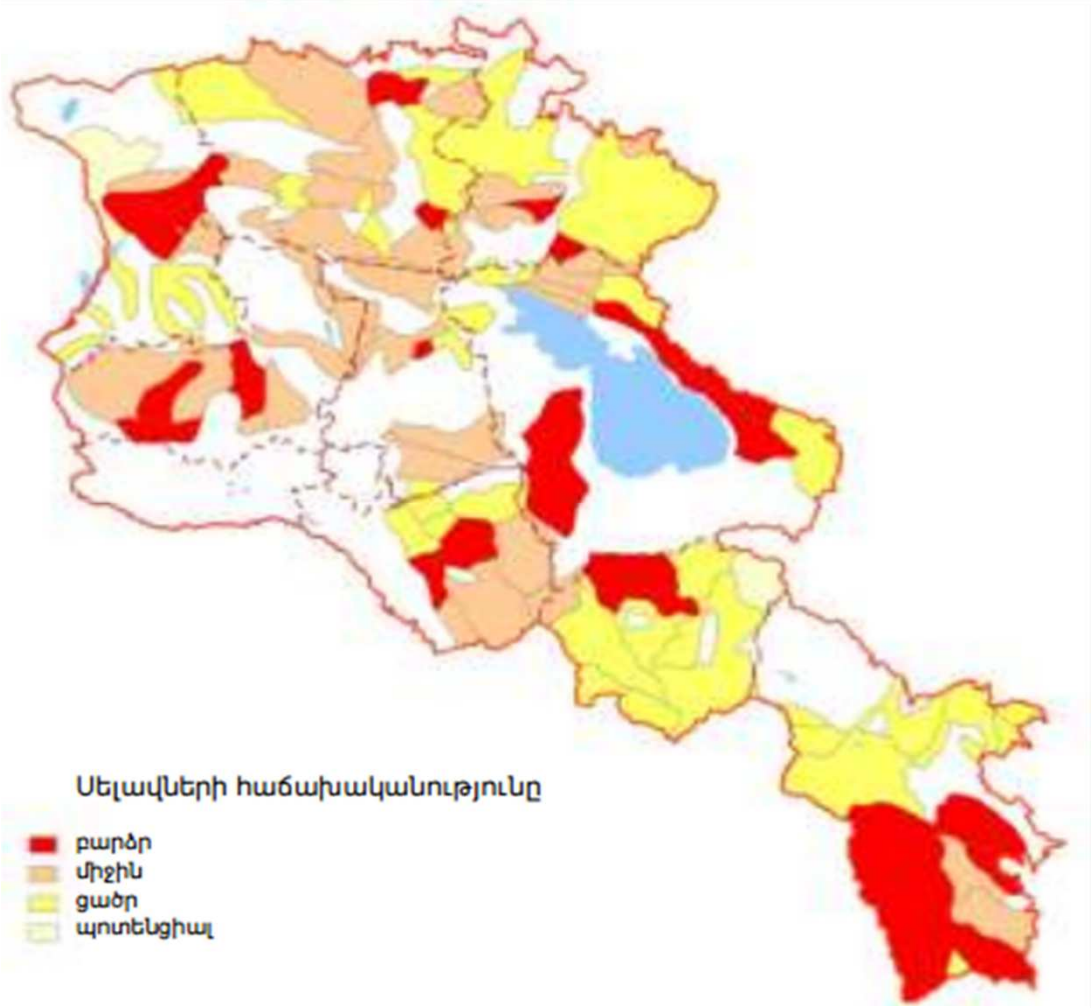

Նկար 7: Հայաստանի սելավային գոտիներն ըստ երևույթի կրկնման

ՀՈՂԵՐԻ ԱՂԱԿԱԼՈՒՄ

Հանրապետությունում հողերի բնական աղակալումը տարածված է հարթավայրերի ցածրադիր տարածքներում, ուր ստորգետնյա ջրերի մակարդակը մոտ է երկրի մակերևույթին: Տարբեր մասնագիտական գնահատականներով դրանց ընդհանուր մակերեսը կազմում է 28-40 հազ.հա: Սակայն ազգային զեկույցներում չափագրված է մոտ 30 հազ.հա աղակալած հողեր՝ հիմնականում Արմավիրի և Արարատի մարզերում: Նշենք, որ նախկինում մելյորացվել էր մոտ 5400 հա աղուտ-ալկալիական հողեր, սակայն դրենաժային համակարգի փակված լինելու արդյունքում Արարատյան դաշտավայրի հողերի աղակալումը շարունակվում է:

ԹԱՓՈՆՆԵՐ

Հայաստանում թափոններն առաջանում են հիմնականում արտադրությունում, որի մեծամասնությունը կազմում են ընդերքօգտագործման թափոնները՝ դատարկ ապարների լցակույտերի և պոչամբարներում կուտակված ապարախյուսի տեսքով և կենցաղում՝ կոշտ կենցաղային թափոնների տեսքով (ԿԿԹ):

Արտադրական վնասակար թափոնների առաջացումը, օգտագործումը և վնասազերծումը, հազ. տոննա

Տարիներ	Առաջացել է	Օգտագործվել է	Վնասազերծվել է
2005	10899.1	0.8	2.5
2006	12069.0	0.8	2.3
2007	13346.0	2.5	2.5
2008	11455.4	2.4	1.5
2009	14766.1	2.4	0.5
2010	23307.8	159.9	0.3
2011	27609.0	134.0	0.02
2012	39030.9	9.1	0.2
2013	49332.1	5.9	4.3
2014	46511.9	9.1	8.7

- Հանրապետության պոչամբարներում ներկայումս ապարախյուսի տեսքով տեղադրված է ավելի քան 300 մլն. տոննա հանքահարստացման պոչեր, որոնց ծավալը ավելանում է տարեկան մոտ 20 մլն. տոննայով: Միևնույն ժամանակ դրանց տարեկան արտադրությունն ավելի կավելանա Թեղուտի հանքի նախագծային հզորության հասնելու, ինչպես նաև այլ հանքերի շահագործման հանձնման արդյունքում:

- Արդի վիճակը կարելի է գնահատել իբրև աղետալի, քանի որ ներկայումս ընդերքօգտագործման բնագավառում չկան թափոնների կամ դրանցից առաջացող վնասի նվազեցման գործուն մեխանիզմներ և չեն խրախուսվում լավագույն հասանելի տեխնոլոգիաների (BAT) և բնապահպանական լավագույն փորձի (BEP) կիրառումը: Թերևս բացառություն է 2000-ական թթ-ին Արարատի ոսկու պոչամբարի պոչերի վերամշակումը AGRC կազմակերպության կողմից, որին տրվել էին որոշակի հարկային արտոնություններ:

ԿՈՇՏ ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ԹԱՓՈՆՆԵՐ(ԿԿԹ)

- Ըստ վիճակագրական հաշվառման տվյալների, ՀՀ տարածքում տարեկան առաջանում և աղբավայրեր են տեղափոխվում շուրջ 1529 հազ. մ^3 կամ 535,2 հազ տոննա, որի 57.0 %-ը (868.0 մ^3) բաժին է ընկնում Երևանին:
- Թափոնների կառավարման բնագավառում առկա են վերահսկման որոշակի խնդիրներ, մասնավորապես հանրապետությունում գործում են պաշտոնապես գրանցված 245 աղբավայրեր՝ զբաղեցնելով 1344 հա մակերես, որոնցից թափոնների հեռացման վայրերի ռեեստրում գրանցված են 19-ը:
- Համաձայն ոչ պաշտոնական տվյալների հանրապետությունում առկա է մոտ 200 ապօրինի աղբավայր և աղբանոց, որոնք զբաղեցնում են շուրջ 170 հա մակերես:

- Հայաստանի տարածքում ԿԿԹ հավաքումն իրականացվում է 48 քաղաքային և 468 գյուղական համայնքներում, իսկ 398 գյուղական համայնքներ (գյուղական բնակավայրերի 46%-ը) ընդգրկված չեն թափոնների հավաքման ծառայությունում: Քաղաքային աղբավայրերի ընդհանուր տարածքը կազմում է 219 հա: Խոշոր աղբավայրերը գտնվում են Երևանում (ունի 52.3 հա մակերես, որտեղ կուտակված է մոտ 8 մլն. տոննա աղբ), Վանաձորում (13 հա), Գյումրիում (10 հա), Արմավիրում (8 հա), Էջմիածնում (7 հա) և Հրազդանում (6 հա):
- Առկա են ՀՀ Կառավարության համապատասխան որոշումների խախտումներ, կապված աղբավայրերի տեղադրման մակերեսների, դրանց թաղման, վնասազերծման և ոչնչացման հետ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ